

**ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО – ЗНАЧИМ ФАКТОР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СТРАНАТА****Добрин Ганчев¹, Милена Рачева²,**¹ТУ- Габрово, dobrin@tugab.bg²ТУ- Габрово, milena@tugab.bg**ENTREPRENEURSHIP – AN IMPORTANT FACTOR FOR
THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY****Dobrin Ganchev, ¹Milena Racheva²**¹ TU- Gabrovo, dobrin@tugab.bg² TU- Gabrovo, milena@tugab.bg**Abstract**

The aim of this paper is to present the theoretical basis of entrepreneurship through the prism of its historical development. It should be noted that along with the historical accumulations there are also modern projections regarding its theoretical essence. On the basis of the pragmatic approach, certain historical steps were taken in our country, which give reasons to account for the formation of entrepreneurial attitudes in all sectors of the national economy. The fact that entrepreneurship has skillfully made its steps in the universities of our country is especially worthy to note. The academic community is facing new challenges in the field of entrepreneurship, the successful solution of which will provide the future orientations in the area of higher education.

Keywords: entrepreneurship, historical development, economic agents, inquiry.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните няколко десетилетия от непознат феномен предприемачството се превърна във важен фактор на икономическата действителност. Предприемаческата енергия на икономическите агенти лежи в основата реализираните проекти, осъществените инвестиционни вложения, произведените стоки и реализираните услуги.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Необходимо е да отбележим, че понятието предприемач е въведено за пръв път от френския учен от ирландски произход Роберт Кантийон през 17 век. Той застъпва тезата, че предприемачът представлява активен икономически агент и откроява неговото място в стопанския оборот.

Според Жан Батист Сей е отделен производствен фактор, от който зависи стопан-

ският живот[1]. Той застъпва идеята, че предприемачът трансферира ресурси от сектори с по-ниска производителност към сектори с по-висока производителност. Сей е изследователят, който за пръв път прави задълбочена характеристика на предприемача и подчертава неговата роля за осъществяване на прогреса в обществото. Според друг изследовател - Ханс фон Манголдт, предприемаческата печалба е особен вид доход, различен от работната заплата и лихвата за капитала. Немският учен Вернер Зомбарт смята, че предприемачът съчетава комплекс от качества на учен, организатор, изобретател и завоевател. Той обособява нов фактор в производствения процес наред с труда, земята и капиталът, а именно предприемача.

Обръщайки внимание и базирайки се на историческия подход, трябва да отбележим,

че в икономическата теория не е отделено специално място на предприемачеството като обект на изследване. Това твърдение се отнася с пълна сила за англоезичната научна школа. Единственият автор, който се явява изключение от тази констатация е английския учен Самуъл Риид [1]. Той има няколко виждания, които могат да бъдат обособени като приносни моменти:

- Предприемаческата печалба е част от дохода на собствениците на капитала, която не може да бъде свързана с полагаания човешки труд;
- Частта от дохода, която се получава в резултат на положен труд, се явява работна заплата;
- Печалбата на предприемача се получава, като от общия доход се извади доходът от лихви.

В тази връзка задължително трябва да бъдат отбелязани идеите и вижданията и на други забележителни умове на икономическата наука като Адам Смит, Давид Рикардо и Карл Маркс. Смит изследва влиянието на основните производствени фактори – земя, труд и капитал, върху доходите, които носят на икономическите агенти. Той защитава идеята, че всеки индивид е свободен да развива икономическа дейност на принципа на конкуренцията и свободната инициатива. Давид Рикардо утвърждава своите предприемачески умения в сферата на финансите и по-късно се насочва към изследователска дейност. Дефинира предприемаческата печалба като четвърти вид доход.

Карл Маркс изследва същността и произхода на новосъздадената стойност. В неговите произведения се изследва трансформацията на печалбата на капитала, чийто собственици той нарича капиталисти, а не предприемачи. Негови икономически разработки представляват незаменим ориентир за предприемачите в техните стремежи за по-добро разбиране на съвременния свят.

От всички икономисти, творили през ХХ^{ти} век, само Йозеф Шумпетер се интересува от предприемачеството и неговото влияние върху икономиката. Той с основание се смята за първия икономист, който работи по проблемите на предприемачеството и разработва цялостен модел за ролята на предприемачеството в съвременното об-

щество. Според Шумпетер предприемачеството нарушава равновесието в икономическия кръговрат и по този начин създава „фундаменталния първоначален импулс на търговската промяна” [1]. Той прави извода, че функцията на предприемачите е да реформират или революционизират начина на производство, отнасящ се както до технологичните възможности, така и до производството на нови стоки или до производството на стари, но по нов начин. Предприемаческата теория на Шумпетер е неразривно свързана с неговата теория на иновациите и е част от нея. Понятието *иновация* е въведено в практиката от австрийския икономист Йозеф Шумпетер в произведението “Теория на икономическото развитие”.

По-късно Шумпетер еволюира в своите схващания и свързва предприемачеството с функцията, а не с физическата личност. За самата функция не е задължително да е обвързана с физическото лице. В големите корпорации съществува по-голяма възможност да се определи индивидът, който да изпълнява предприемачески функции. Богатство се създава, когато няколко иновации породят ново предлагане. От тази гледна точка функциите на предприемачеството могат да се дефинират като комбинация на различни входящи фактори по иновативен начин, за да генерират стойност за клиента с надеждата, че тя ще превиши разходите на входящите фактори. По този начин се създава възвръщаемост, в резултат на която се създава богатство.

Трябва да се отбележи, че от съвременна гледна точка няма общоприета дефиниция за същността на предприемача. В модерното разбиране за предприемачество се включват дейности, свързани с финансирането, иновациите, локализацията на ресурсите, а също така и с изработването на управленски решения. Според Херберт и Линк „предприемачът е личност, която се специализира в поемането на отговорност за подготовката и вземането на оценъчни решения, касаещи местоположението, формата на достъп и използването на стоки, ресурси или институции” [3].

Други двама автори – Венекерс и Турик, поставят акцент в своите разработки върху

свободната инициатива и реализацията на бизнес идеи. Според тях предприемачеството е проявление на способността и готовността на индивидите самостоятелно, в колективи, вътре или извън организацията:

- да улавят и създават нови икономически възможности (нови продукти, нови методи за производство, нови организационни схеми и нови продуктови комбинации);
- да въвеждат своите идеи на пазара, преодолявайки неопределености и обстоятелства, като вземат решения за място, форма и използване на ресурси и институции.”

Питър Дракър отбелязва, че предприемачеството е „метаикономическо” явление. Той смята, че икономистите нямат обяснение за природата и духа на предприемача. Това явление оказва влияние върху икономическите процеси, дава съответната форма на икономиката, без да е част от нея [4]. Предприемачите изпитват потребността от целенасочено търсене на източниците на нововъведения, на измененията и техните симптоми, като по този начин се превръщат в стожери на новаторството. Предприемачеството се основа на общи принципи, независимо от това дали става въпрос за стопанска или нестопанска организация за обществени услуги, дали е правителствена институция или не. На преден план изниква необходимостта от предприемаческо управление. Могат да се очертаят следните области:

- организацията трябва да бъде гъвкава и възприемчива към измененията на средата, да ги разглежда като благоприятни възможности, а не като заплаха;
- систематичното измерване и оценяване на резултатите от работата на предприятието;
- предприемаческото управление изисква специфични практически подходи, които имат отношение към организационната структура, набирането на персонала, системата за възнаграждения и материално стимулиране;
- съществуват забранени „територии”, които не трябва да се изпълват със съдържание.

Върху развитието на предприемачеството влияят широк кръг фактори, които могат да бъдат обединени в няколко големи групи. На първо място стоят икономическите, на второ място са политическите, на трето място - социалните, на четвърто – демографските фактори. Те могат да имат различен профил - както от интернационален, така и от вътрешен характер. Тези фактори, които ще бъдат обект на по-нататъшно вни-

мание, са тясно свързани помежду си и в някои случаи е много трудно да се намерят границите им.

Роберт Кийосаки в своето произведение, запознавайки с модерните модели на предприемачество, прави една нерадостна констатация, че образователната система страда от някои недостатъци по отношение на крайната цел на теоретичната и практическата подготовка.

За появата и развитието на предприемачеството в различните му измерения в нашата страна важна роля безспорно изиграха социалните, икономически и политически промени от началото на 90-те години на отминалия век. В интерес на историческата истина е необходимо да отбележим, че форми на предприемачество се бяха зародили още по времето на командно-административната система. Нормативната основа за това беше приетият Указ №56 на Министерския съвет от 1988 година, с който в България беше въведена фирмената организация. Това бяха първите стъпки на прождащото българско предприемачество, тъй като българските граждани получиха право да създават колективни фирми за извършване на стопанска дейност. За своеобразната „либерализация” на икономическия живот в страната спомогна и Постановление №35 на Министерския съвет, което даде възможност за развитие на малък личен и семеен бизнес.

Изборът на правната форма е една от най-важните стъпки при започването на стопанска дейност от предприемача. Тя зависи от много фактори – финансови ресурси, управленски опит, адаптивност към пазарната среда и др.

Таблица 1. Стопански субекти, новорегистрирани в Търговския регистър в периода 2015 г. - 2019 г.

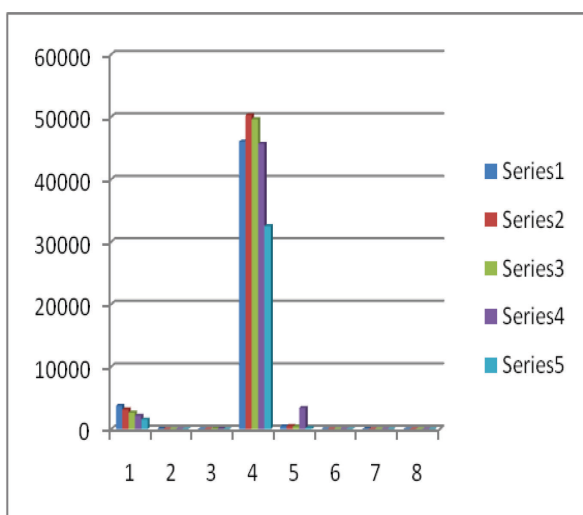
		2015	2016	2017	2018	2019
1	ЕТ	3762	3166	2647	2152	1559
2	СД	22	0	0	7	4
3	КД	10	13	30	25	10
4	ООД (вкл. ЕООД)	46057	50256	49630	45683	32519
5	АД (вкл. ЕАД)	462	495	407	3407	189
6	КДА	0	2	2	0	0
7	Кооперация	18	11	13	14	5
8	Публично предприятие	1	0	0	0	0
		50332	53943	52729	51288	34286

Източник: Търговски регистър към Агенцията по вписванията, 2019

Най-предпочитаната правна форма за стопанска дейност в нашата страна е дружеството с ограничена отговорност (вкл. ЕООД), която съставлява около 95% от всички физически лица, имащи статут на търговци, регистрирани в нашата страна през 2019 г., 89% за 2018 г., 94% за 2017 г., 93% за 2016 г. и 91,5% за 2015 г. ООД е безусловно най-предпочитаната форма заради символичния минимален капитал от два лева, който трябва да се декларира и ниските разходи за регистрация в Агенцията за вписванията (виж Таблица 1 и фигура 1). След нея се нарежда едноличният търговец с малко над 41%..

Важно място заема и големината на стопанските обекти. Най-вече от значение е броят на зетите в предприятията в страната. Трябва да се отчете и факта, че малкият и средният бизнес понесе и понася въздействията на икономическата среда.

При проведено анкетно проучване „Ефекти от пандемията COVID-19 върху МСП“, март 2021г. от ИИП е категорично установено, че МСП разчитат на собствения капитал в над 45% от случаите [5]. Държавна помощ са използвали само 38% от малките и средните предприятия(виж таблица 2).

Фиг.1 Видове търговци за периода 2015-2019 г.

Таблица 2. Класификация на предприятията според броя на зетите

Година	2016	2017	2018	2019	2020
Предприятия					
Общо	брой	брой	брой	брой	брой
Брой зети	404937	406310	413535	419681	411564
0 – 9 микро	375123	375754	383134	388980	383013
10 – 49 малки	24500	25211	24982	25204	23489
50 – 249 средни	4586	4601	4666	4738	4344
Над 250 големи	728	744	753	759	718

Източник: НСИ, 2022 г.

На институционално равнище се търсят възможности за разпространение на предприемаческата култура и поведение. Дългосрочната цел е българското образование да предлага хора с формирано предприемаческо мислене и умения, които да стимулират творчеството и инициативността на младите хора. За нейното изпълнение се предвиждат следните стъпки:

1. Въвеждане на обучение по предприемачество в основното училище;
2. Разширяване на обучението по предприемачество в средните училища и създаване на възможности за стартиране на учебни фирми;
3. Разширяване на обучението по предприемачество във висшите училища и увеличаване на броя на центровете по предприемачество във ВУЗ;
4. Подпомагане на обучението по предприемачество в предприятия, регистрирани по Закона за занаятите;

Университетските институции са призвани да изиграят ключова роля в процеса по обучение и практическо приложение на предприемачество. Те претърпяват важна еволюция в своето историческо развитие. Според Ханс Висема тяхното развитие преминава през три периода, като по този начин се очертават следните типове университети [6]:

- Средновековен университет или университет първо поколение;
- Хумболтов университет или университет второ поколение;
- Университет трето поколение.

В нашата страна през последните години изпълнителната власт полага доста усилия за развитие на академичното предприемачество. Трябва да се отбележи, че през далечната 2006 година тогавашното Министерство на икономиката и енергетиката разработи проект за развитие на академичното предприемачество. Бяха създадени на конкурсна основа на базата на проектно финансиране, с решения на академичните ръководства, центрове за насърчаване на предприемачеството във висшите технически учебни заведения в страната – в Лесотехническият университет – София, Техническият университет във Варна, Техническият университет - филиал в Пловдив, и не на последно място по значение и в **Техническият университет в Габрово**. Задачите на тези центрове бяха свързани с обучение в предприемачески умения на студентите и регистриране на собствени фирми, финансова оценка на технологични идеи и маркетингов анализ на продукти. Тази идея не намери по-нататъшно продължение на институционално ниво по финансови, организационни и други причини. Този вакуум бе преодолян с отделянето на специално място на предприемачеството в разработената „Стратегия за висше образование 2020 – 2030 г.”.

Специално място е отделено на необходимостта от формиране на предприемачески дух, подпомагане с експертиза, която притежават висшите училища в полза на икономиката и обществото [7]. Подчертана е необходимостта от качествено практическо обучение по предприемачество в професионалните направления сред бъдещите специалисти.

В тази връзка интерес представляват предприемаческите нагласи сред студентите през призмата на техните нагласи за онаследяване и развитие на семейния бизнес. В резултат на проведена международна анкета за междупоколенчески бизнес на въпрос за желанието за съвместен бизнес между роднините, отговорът на респондентите,

които са студенти ТУ-Габрово. Отговорите са дадени в следната таблица (виж таблица 3):

Таблица 3. Отовори на респондентите

Отговори	Студенти	Мъже	Жени
1. Не	20,40%	15,90%	22,50%
2. По-скоро не	31,70%	27,20%	33,70%
3. Нито да, нито не	15,50%	11,40%	17,40%
4. По -скоро да	23,20%	40,90%	15,30%
5. Да	9,20%	4,60%	11,10%
Общо	100,00%	100,00%	100,00%

Като цяло студентите са консервативни по отношение на започване на бизнес с роднините. Жените са по-негативно настроени към съвместни бизнес-начинаая с роднините си. Тази тенденция се запазва и при неутралния отговор в анкетата. При мъжете ситуацията е почти асиметрична. Те по-скоро имат позитивни нагласи за съвместни предприемачески начинания с най-близките си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предприемаческата дейност все пак е намерила своето приложно поле и в нашата икономическа действителност, независимо от трудностите пречките пред, които е изправена. Трябва да отбележим, че проблемите стоят както в краткосрочен, така и в средносрочен аспект. Световната икономика е изправена пред редица изпитания, които могат да се превърнат в кризи от най-различен вид – суровинна, енергийна, инфлационна, за справянето с които предприемачите трябва да предлагат и прилагат гъвкави решения.

БЛАГОДАРНОСТИ

Разработването на този доклад е благодарение на подкрепата на:

- Проект 2206С ‘Приложни математически изследвания в електроснабдяването и електрообзавеждането с фокус върху енергийната и икономическа ефективност’, фи-

нансиран от Министерството на образованието и науката на Република България.

REFERENCE

- [1] Коев Й., „Предприемачество”, ИК „Стено”, Варна, 2007 г. // Коев J., “Predpriemachestvo”, ИК ‘Steno”, Varna, 2007, pp.13-20
- [2] <https://nsi.bg/bg/content/2212/%>, 20.08.2022;
- [3] Дойков Д., „Предприемачество и предприемачески проекти”, изд. „Нов Български Университет”, София, 2007 г. // Doikov D., ”Predriemachestvo i predpriemacheski проекти”, izd. ”Nov Bulgarski Universitet, Sofia, 2007,pp.3
- [4] Дракър П., „Новаторство и предприемачество”, ИК „Христо Ботев”, София, 1992 г. // Draker P., “Novatorstvo i predpriemachestvo”, ИК “Hristo Botev”, Sofia, 1992, pp.4
- [5] „Ефекти от пандемията COVID-19 върху МСП“, март 2021г., Състояние на малкия и средния бизнес в България и последиците за

сектора от COVID-19, изследване изготвено от Институт за икономическа политика по договор и възложение на Изпълнителна агенция за насърчаване на малките и средните предприятия // “Efekti ot pandemiata COVID-19 varhy MSP, mart 2021 g., Sastoianie na malkia i srednia biznes v Bulgarya i posleditsite za sektora ot COVID-19, izsledvane izgotveno ot Institut za ikonomicheska politika po dogovor i vazlozhenie na Izpalnitelnata agentsia za nasarchavane na malkite i srednite predpriatia, pp.73

- [6] Висема Х., „Техностартерите и университетите трето поколение”, ИК при Лесотехническия университет, София, 2006 г. // Visema H., ”Tehnostarterite i universitetite tretto pokolenie”, ИК pri Lesotehnikeskia universitet, Sofia, 2006, pp. 15-19
- [7] [https://obrazovanie-sv.bg/wp-content/uploads/2021/01/20201127110447Strategi a-za-visheto-obrazovanie.pdf](https://obrazovanie-sv.bg/wp-content/uploads/2021/01/20201127110447Strategi-a-za-visheto-obrazovanie.pdf), 15.08.2022.